

помешканні при університеті від крововиливу в мозок. Газета «Пролетарська правда» від 26.12.1934 р. надрукувала з цього приводу некролог.

Незважаючи на те, що В. О. Кордта репресії не зачепили, його ім'я було надовго забуте. Скупі відомості про нього до останнього десятиріччя були надруковані в одному українському виданні і в декількох зарубіжних. Протягом останніх років вийшов ряд публікацій про вченого. В них використані матеріали з архівів та рукописні документи з фондів НБУВ, а також спогади бібліографа Ф. П. Максименка, який працював з В. О. Кордтом у період становлення бібліотеки і докладно описав його життєвий шлях у листі доценту кафедри геодезії і картографії Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка В. П. Павловій від 07.03.1959 р. Цей лист зберігається у секторі картографічних видань НБУВ.

Список використаних джерел

1. *Журба О. І.* Київська археографічна комісія 1843–1921 : нариси історії і діяльності / О. І. Журба. – К., 1993. – С. 105.
2. *Кіржаєв С. М.* В. О. Кордт та традиції київських археографів в діяльності Археографічної комісії ВУАН / С. М. Кіржаєв // Матер. ювіл. конф., присвяч. 150-річчю Київ. археогр. коміс. (Київ, Седнів, 18–21 жовт. 1993 р.). – К., 1997. – С. 369–381.
3. *Кордт В. О.* Про Національну бібліотеку Української держави / В. О. Кордт // Зб. пр. Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. – К., 1919. – С. 10–11.
4. *Кордт В.* Мапографічний відділ Всенародної бібліотеки України / В. Кордт // Пролетар. правда. – 1931. – 13 жовт.
5. *Кузмінська О.* Кордт Веніамін Олександрович / О. Кузмінська // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України: біографічний довідник. – К., 2005. – Ч. 1. – С. 274–278.
6. [Некролог] // Пролетар. правда. – 1934. – 26 груд.
7. *Шовкопляс Т.* Маловідомий В. Кордт / Т. Шовкопляс, А. Герус // Актуальні проблеми географії, екології, історії Великої Волині : Велика Волинь : наук. зб. – Житомир, 2004. – Т. 27. – С. 348–352.
8. *Шовкопляс Т., Герус А.* Кордт та його історико-картографічні дослідження / Т. Шовкопляс, А. Герус // Картографія та вища школа : зб. наук. пр. – К. : Ін-т передових технологій, 2005. – Вип. 10. – С. 236–239.
9. *Deutschbaltisches Biographisches Lexikon. 1710–1960.* – Köln; Wien, 1970. – S. 150.

УДК 528.912

Олена Осталецька,

мол. наук. співробітник НБУВ

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ І СУЧАСНИЙ СКЛАД КАРТОГРАФІЧНОГО ФОНДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Ініціатором створення і засновником спеціалізованого картографічного відділу в Національній бібліотеці України був Христофор Іоганн Веніамін (Веніамін Олександрович) Кордт (19.02.1860 – 24.12.1934) – видатний історик, історіограф, картограф. В останній період свого життя, з 1930 по 1934 рр., він завідував відділом графіки і картографії, одним із структурних підрозділів Бібліотеки.

Картографічні видання почали збиратись у Бібліотеці від часу її заснування і на період створення відділу його фонд становив близько 27 тис. примірників. Це були в основному цінні картографічні рукописи та стародруки з різних державних збірок та приватних колекцій: з бібліотек Університету Св. Володимира, Київської Духовної Академії, колеґії П. Галагана, Імператорського Одеського товариства історії і старожитностей; колекцій професорів Університету (М. Костомаров), членів Історичного товариства Нестора-літописця (В. Ляскоронський, В. Кордт), учених АН України (Д. Багалій, В. Антонович) тощо. Це основні початкові джерела надходження картографічного фонду до Бібліотеки, визначити які можна за допомогою печаток, штампів, екслібрисів, рукописних позначок, дарчих написів, присвят, автографів тощо.

Викладення основних етапів формування фонду повністю ґрунтується на архівних документах Бібліотеки. З 1921 по 1925 р. Відділ графіки і картографії не функціонував через брак працівників. Але в цей період при розкладанні літератури по відділах приймалися до уваги форма і характер видань: карти, ноти і альбоми збиралися до відділу графіки і картографії.

З 1923 р. до Бібліотеки почав надходити обов'язковий примірник з книжкових палат Радянського Союзу, а також були відібрані картографічні видання з колекцій Волинського Державного музею та книгосховища у Кам'янець-Подільському. Вони надійшли до Бібліотеки пізніше, в 30-ті роки.

В 1927 р. до Відділу повністю передано картографічний фонд бібліотеки київського інституту народної освіти (так на той час називався Державний Університет). Таким чином, надходили колосальні масиви картографічних документів. І в 1930 р., коли керівником відділу графіки і картографії став В. Кордт, він намагається розпочати активну роботу з упорядкування і каталогізації картографічних документів, які протягом десятиріччя механічно скупчувалися і не опрацьовувалися.

На початку 1931 р. після перевезення фонду до нового будинку ВБУ (по вул. Володимирській), відділ було поділено на 2 підвідділи: підвідділ карт і підвідділ графіки. Працювало у відділі лише 3 співробітники: завідувач відділу В. Кордт був і завідувачем підвідділу карт, другою штатною одиницею був завідувач підвідділу графіки М. І. Івасюк і один бібліотекар на два підвідділи. Отже, постійна нестача працівників у бібліотеці і, зокрема, у відділі не дала змоги розгорнути роботу в повному обсязі. До того ж виявилось, що нове приміщення, де розмістився відділ, недостатнє для розміщення всього фонду, і його знову перевозять до старого будинку ВБУ (Бульвар Т. Шевченка, 14). І тому в звіті про роботу Бібліотеки за 1936 р. відмічено, що відділ картографії зовсім не устаткований, хоча і нараховує приблизно 50 тис. примірників картографічних видань.

Тоді було вирішено створити хоча б «інвентарний каталог» (карті дають порядковий номер, і цей же номер ставлять на каталожну картку цієї карти). Таким чином на 1939 рік було опрацьовано цим способом 42,5 тис. карт, в основному силами студентів, які були тимчасовими працівниками, а також створено авторський читацький каталог на картографічні видання.

На жаль, історія формування картографічного фонду мала не тільки періоди накопичення, але й зазнала значних, відчутних втрат. Так, напередодні Другої світової війни, в 1939 р. співробітниками Генерального штабу армії значна частина фонду (близько 26 тис. примірників) була вилучена з Бібліотеки і вивезена до сховищ Генштабу, чим і пояснюється відсутність цілого пласту картографічних документів довоєнного періоду.

На початку Великої Вітчизняної війни весь картографічний фонд Бібліотеки був евакуйований ешелонами на схід до м. Уфи, де були сконцентровані найцінніші фонди. Як свідчать архіви, під час евакуації в дорозі загублено 2 ящики з картами, крім того, частина фонду псується через неналежні умови зберігання.

Після звільнення м. Києва від фашистських окупантів картографічні фонди повертаються до Бібліотеки. Труднощі післявоєнного періоду для відділу полягають у тому, що виділене приміщення занадто мале, майже немає меблів для карт, у терміновому порядку доводилось упорядковувати

фонди і каталоги, комплектувати підручну бібліотеку. І в кінці 1945 р. картографічний фонд став доступним для читачів. А в 1953–1954 рр. вперше за весь час існування весь наявний картографічний фонд (16 тис. одиниць зберігання) був облікований згідно з правилами бібліотечного обліку. На 1956 р. кількість фонду становила 20 тис. примірників. У подальшому Відділ то існував як окрема структурна одиниця в Бібліотеці, то вливався до відділу обслуговування читачів як читальний зал картографії. Але й до сьогоднішнього дня ми залишаємось одним із найцінніших, найцікавіших і найпривабливіших фондів Бібліотеки.

Сьогодні сектор картографічних видань НБУВ як спеціалізований депозитарний фонд не має рівних на Україні за кількістю одиниць зберігання: колекція карт і атласів містить 48 тис. примірників (дані на 01.03.2010 р.). Не поступається фонд сектору також цінністю та різноманітністю творів, що зберігаються: у його складі і раритетні видання, починаючи з XVI ст., і сучасні вітчизняні та зарубіжні картографічні твори, різні за тематикою, призначенням, відображеною територією та поліграфічним виконанням.

Найціннішу частину фонду становлять картографічні стародруки кінця XVI–XVIII ст., які є продукцією потужних європейських центрів картовидавництва. Це видання середньовічних фламандських картографів А. Ортелія, Г. Меркатора, пізніші твори їх наступників (Г. Гондія, Я. Янсона) та конкурентів (Й. та К. Блау); численні видання династії французької картографічної школи XVII ст. Сансонів; твори засновника картографічного закладу в Нюрнберзі Й.-Б. Гоманна і його спадкоємців. Зберігаються також твори Ф. де Вітта, Ю. Данкертса, Г. Валька, П. Шенка, Н. Вішера (Піскатора) та багато інших видань.

Представлені пізніші видання Р. Дзанноні, А. Затта, І. де Рамма, Д. Соцманна та ін., які дають уявлення про адміністративний поділ Європи в XVII–XVIII ст., і в значній мірі включають територію сучасної України.

Багато спеціалізованих видань: атласи Парижа, Неаполя, європейських міст-фортець, атласи-звіти про дослідження та географічні відкриття Лаперуза, Кука, подорожей по Османській імперії, Греції, російські атласи Лисянського, Коцебу, Крузенштерна.

Достатньо широко у фонді представлені картографічні видання Російської імперії. Серед інших хочеться відзначити класичне академічне видання «Атлас Российской, состоящий из 19-ти специальных карт, представляющих Всероссийскую империю с пограничными землями» 1745 р., виданий Академією наук у Санкт-Петербурзі в декількох варіантах різними мовами (латинською, французькою, німецькою).

Фонд містить також «Новый Атлас или собрание карт всех частей Земного Шара... для употребления Юношества» 1793 р., «Атлас Российской Империи, Состоящий из 52 карт, Изданный во граде С. Петра в лето 1796 г. Царствования Екатерины II...», «Светильник морской... то есть описание Восточного или Варяжского моря. От Санктпетербурга к западу... 1738 г.». Заслугує уваги репринтне видання «Чертежная книга Сибири, составленная... Семеном Ремезовым в 1701 г...». Зберігаються також видання О. Вільбрехта, І. К. Кирилова, Ф. І. Шуберта, російських комерційних закладів О. А. Ільїна, А. Ф. Маркса.

Особливо зростає кількість і якість карт після організації в Росії в 1797 р. державної картографічної служби. Цей період у фондах представлений такими документами, як «Географический атлас Российской империи, Царства Польскаго и Великаго Княжества Финляндскаго...» В. П. Пядишева 1827 р., «Подробный учебный атлас Российской империи» 1846 р. тощо.

Поступово розширювалась і тематика документів: видавались поштові, військово-дорожні, адміністративні, статистичні атласи і карти Російської імперії та прилеглих територій: «Опыт статистического атласа Российской империи» 1874 р., «Атлас географический, исторический и хронологический Российскаго государства, составленный на основании истории Н. М. Карамзина И. Ахматовым... заключающаго в себе краткий исторический очерк России, хронологию Русских государей, главнейшия историческия произшествия каждаго царствования... и родословную таблицу царствовавших в России Домов от Рюрика до наших времен» 1845 р., «Военная библиотека, с Высочайшаго соизволения посвященная Российской армии» 1837 р. Картографічний фонд вміщує також серії карт, що відобразили російсько-шведські, російсько-турецькі, російсько-іранські війни, війну з Наполеоном, Північну та Кримську війни.

Широко представлені карти вивчення природних явищ та процесів низкою гідрографічних, геологічних, кліматичних карт і атласів: «Гидрографическая Карта Части Российской Империи между водами Белаго, Балтийскаго, Чернаго и Каспийскаго Морей» 1801 р., «О температуре воздуха в Российской империи» Г. Вільде 1882 р., «Геологическая карта России» 1845 р. та багато інших.

Окремими масивами представлені в секторі рукописні картографічні документи (638 од. зберігання) та карти м. Києва, з яких теж багато рукописних. І до сьогодні користуються попитом такі раритетні видання, як рукописний «Атлас реки Днепра» 1784 р., карти Чернігівської, Новгород-Сіверської, Київської губерній кінця XVIII ст., плани окремих не тільки міст та поселень, а навіть і будівель, залишків фундаментів тощо.

Систематична картотека рукописного картографічного фонду складається з таких розділів:

1. Плани міст, фортець, урочищ, поселень, островів тощо.
2. Морські карти, гідрографічні та гідрологічні карти суші.
3. Історичні карти, в т. ч. археологічні та військові.
4. Карти політико-адміністративного та адміністративно-територіального устрою.
5. Карти географічної вивченості території.

Ці карти є базовими першоджерелами, що вміщують унікальну інформацію про історичні події та стан довкілля, динаміку природних та соціально-політичних процесів на територіях різних держав, але переважно в Україні.

Серед картографічних документів, що знаходяться у фонді сектору, особливу цінність мають такі, що відображають територію Києва від середини XVI ст. до наших днів.

Зберігається у фондах також значний пласт раритетних (починаючи з XVIII ст.) археологічних карт України та інших територій, які й до сьогодні зберігають свою наукову актуальність та практичне значення. Деякі карти цього розділу складені для великих територій (напр., рукописна «Археологічна карта півдня України» (30-ті рр. XX ст.), 10-верстні карти деяких українських губерній), інші, навпаки, для настільки малих, що наближаються до планів і навіть креслень (напр., рукописні «План местоположению Киево-золотоверхомихайловскаго монастыря...» (1836 р.), «Чертеж остатков фундамента открытаго... в городе Переяславе... древней церкви Монастыря Св. Архистратига Михаила...» (1840 р.) тощо).

Є, на жаль, не масові, а окремі видання фундаторів української географії та картографії: єдина «Стінна фізична карта України та сусідніх земель» (1929 р.) С. Рудницького, поодинокі карти В. Кубійовича спільно з М. Кулицьким, географічні атласи України Кльованого, М. Кордуба. Приємний виняток із цього списку у кількісному відношенні складають фундаментальні твори з історії картографії Росії та України В. О. Кордта.

У фонді знаходяться цікаві видання другої половини XX ст.: історичні атласи Польщі, Німеччини, Канади; національні атласи США, Куби, Канади, Ізраїля; комплексні, галузеві, тематичні атласи: «Атлас лесов», «Атлас офицера РККА», «Морской атлас» тощо.

Серед сучасних картографічних документів можна відмітити серії видань «Моя мала Батьківщина», історичні атласи України, започаткованих видавництвом «Мапа»; учбові видання Інституту передових технологій з економічної і соціальної географії світу та України; серія топографічних

карт території України масштабу 1:100 000, виданих Київською військово-картографічною фабрикою.

Багато різноманітних, цікавих, змістовних видань підготувало і видало за останні роки Державне науково-виробниче підприємство «Картографія»: «Національний атлас України», виданий у 2007 р., комплексний, загальногеографічний, політико-адміністративний атласи України, численні плани міст та карти областей України, карти і атласи автодоріг світу та України. З макету англійського світового атласу видання «Collins» створено перший «Атлас світу» українською мовою.

Комплектується сектор картографічних видань також продукцією іноземних видавництв: лондонських «Times Book», «Collins», паризького «Lagousse», мюнхенських «Knaug», «Orbis», інтернаціонального видання «Dorling Kindersley Book» та ін.

Сектор бере участь у створенні автоматизованої інформаційно-пошукової системи (АПС) картографічних документів в програмному забезпеченні ІРБІС-64.

Зміст

Розділ І. БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ

Беліна Л., Коновал Л. Інновації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів у зарубіжному бібліотекознавстві	7
Вербіцька О. Державна і університетська бібліотека Нижньої Саксонії: історія і внесок в інформаційне забезпечення навчального та наукового процесів	14
Войцехівська Г., Войцехівська І. Бібліотечний проект «Історія малих міст України»: суспільне значення	27
Горбенко Н. Теоретико-методологічні основи дослідження педагогічного журналу	34
Індиченко Г. Інститут Франції та його бібліотека: історія, функції, перспективи	43
Лога Т. Видання української діаспори у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	51
Пономаренко Л. Аналіз системи бібліографічних видань України з питань педагогіки і психології (2005–2009 рр.)	63
Рубан А. Вивчення інформаційних потреб користувачів як умова оптимізації формування інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського	76
Самчук Л. Кооперативна взаємодія освітянських бібліотек України: шляхи становлення	92
Вергунов В. Бібліотека Київського агрономічного товариства – фундатор галузевої бібліографічно-реферативної діяльності на Наддніпрянщині початку ХХ ст.	98

Розділ ІІ. ЕЛЕКТРОННЕ СЕРЕДОВИЩЕ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГАЛУЗІ: НОВІ РЕСУРСИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Дзюба Н. Бібліотечно-бібліографічна класифікація для дитячих бібліотек: історія та сучасний стан	119
Ейсмонт Ю. Редагування електронних реферативних ресурсів у контексті вітчизняних і міжнародних стандартів	131